

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ І ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ.

I. Організаційна частина заняття

- Перевірка присутності студентів на занятті.
- Відповіді на питання студентів.

II. Мотивація навчальної діяльності

Гроші займають дуже важливе місце в нашому житті. Їх дуже важко заробити, але легко втратити, а найголовніше - їх ніколи не буває багато.

Прислів'я про гроші:

- Із копійки рублі робляться.
- Біда з грішми — біда без грошей.
- Більше грошей — більше клопоту.
- Гроші всюди хороші.
- Гроші приходять кроком, а тікають галопом.
- З грошима й у пеклі не пропадеш.
- За гроші й кобила побіжить.
- Зароблена копійка краща від краденого карбованця.
- Не хочеш ворога мати, не треба грошей позичати.
- Один гроші складає, а другий мішок шие.
- Рахуй гроші стиха, не зазнаєш лиха.
- У нас грошей — і свині не їдять.
- Якщо обрид тобі хто, позич йому грошей.

З давніх часів у всьому світі намагалися притягнути гроші за допомогою різних магічних дій і ритуалів. Так, на сході в зоні багатства ставили акваріум із золотими рибками, фонтан або зображення грошової жаби.

На Русі було прийнято класти дрібні монети під поріг або у фундамент будівлі, показувати гроші молодому місяцю і тримати віник в квартирі помелом вгору.

Грошові заборони

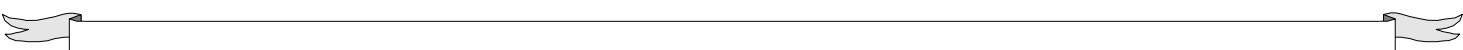
Якщо хочете, щоб у вас постійно водилися гроші, дотримуйте декілька правил:

- не свистіть у будинку;
- не перераховуйте дрібні гроші в гаманці;

-
- не виносьте сміття після заходу сонця;
 - не давайте ввечері у позику гроші або сіль;
 - не кладіть гроші на стіл;
 - не метіть у квартирі різними віниками;
 - не змітайте крихти із столу рукою;
 - не залишайте гаманець порожнім;
 - не рахуйте гроші ввечері;
 - не тримаєте разом гроші різної валюти.

Гроші відіграють значну роль у нашому житті.

Що таке гроші, як вони виникли та розвивалися розглянемо у першій лекції.

III. Сприйняття й засвоєння нових знань

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Походження грошей та сутність грошей
2. Форми грошей та їх еволюція
3. Гроші як гроші і гроші як капітал.

1. Походження грошей

Необхідність появи грошей була обумовлена об'єктивним розвитком продуктивних сил суспільства (засоби виробництва-засоби і предмети праці, вироблені матеріальні блага) і виробничих відносин (відносини власності на засоби виробництва, обміну діяльністю, розподілу).

Виробництво при цьому здійснюється в суспільній формі, т. к. людина не може робити що-небудь поза суспільством. У ході розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, вирішення протиріч між ними відбувається зміна суспільно-економічних формацій, економічних систем. Так сталося руйнування первіснообщинного господарства натурального типу, в якому все, що вироблялося всередині даного господарства і споживалося, і до утворення рабовласницького ладу, при якому відбулося перший великий поділ праці - виділення скотарських і землеробських племен. Це викликало виникнення регулярного обміну між громадами, підвищення продуктивності праці, появи надлишків продукту. Надалі стало неможливо суміщення різних видів виробництва, став заглиблюватися і поділ суспільної праці - виник другий великий поділ праці-відділення ремесла від землеробства, що стимулювало обмін і створювало основу для появи і розвитку товарного виробництва - виробництва продуктів не для власного споживання, а для обміну, який опосередковується грошима. Товарне виробництво може обійтися без грошей, але гроші не можуть виникнути поза товарного виробництва. Розвиток товарно – грошових відносин призвело до третього великого суспільного поділу праці-виділенню класу купців, а потім і класу лихварів і лихварського капіталу.

Таким чином, головною причиною перетворення натурального господарства в товарне виробництво є суспільний поділ праці.

Головна передумова існування товарного виробництва-майнове відокремлення виробників товарів. Це відокремлення виразилося в появі приватної власності на засоби виробництва, для чого потрібні були такі умови:

- наявність потреби в даному товарі,
- наявність потрібних товарів,
- дотримання еквівалентності обміну.

Для розуміння сутності грошей необхідно дослідити їх історію.

В економічній теорії традиційно виділяються дві основні концепції походження грошей:

Рационалістична теорія стверджує, що гроші з'явилися як результат раціональної угоди між людьми, які винайшли їх у вигляді спеціального інструменту для пересування вартостей в міновому обороті.

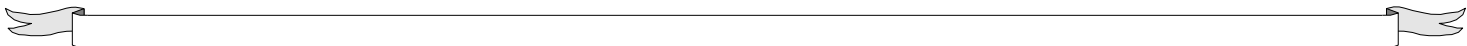
Еволюційна теорія стверджує, що гроші з'явилися в результаті еволюційного процесу, який сам по собі, незалежно від бажання людей, призвів до того, що деякі предмети виділилися із загальної товарної маси і посіли особливе місце.

Походження грошей можна віднести до періоду кам'яного віку. Археологічні розкопки довели цей факт. Основна причина, що призвела до появи перших «грошей» розвиток торгівлі. Але в той час існував ще примітивний обмін, коли не існувало єдиного мірила всіх матеріальних і духовних благ. Міняли просто домовлений продукт на інший продукт. Процес обміну скрізь відбувався по-різному. Наприклад, деякі африканські племена заздалегідь домовлялися про обмін і вибирали місце угоди. Спочатку приходили продавці і залишали свої товари, потім приходили покупці, вибирали необхідний товар і залишали замість його заздалегідь обговорений еквівалент.

З плином часу люди стали виділяти деякі товари, які були більш бажані. На основі цих товарів вони судили про вартість інших товарів. Скрізь такі еквіваленти були різні. Наприклад, в Меланезії в ролі грошей виступали зв'язки собачих зубів, раковин. У сибірських народів дуже популярним заміном грошей служили хутра. Але в основному, в якості загального еквівалента виступала худоба. Все оцінювалося в биках, коровах, вівцях і т.д. Це було дуже зручно, так як більшість населення було сільським. Кожен міг протримати виміняну худобу деякий час, а потім пустити її в оборот. Але цей товар загального обміну був недовговічний. Необхідне було щось інше.

Багато часу пройшло доти, поки не було знайдено такий еквівалент, який би мав вартість, довго не псувався і був зручний у товарних відносинах. Таким товаром став метал. Метал якнайкраще підходив за еквівалента. Він довго не псувався, був зручний при перевезенні, не втрачав своїх властивостей при зберіганні, легко піддавався поділу на дрібніші одиниці, його можна було знову сполучати в злитки. Металеві злитки з'явилися вперше в Стародавньому Єгипті та Месопотамії. Вони мали вигляд кружечків, кілець, брусків. Метали були обрані ті, які були досить рідкісні і володіли зовнішньою привабливістю. Такими металами стали срібло і золото. Є свідчення того, що перші монети були зроблені на території Лідії ще в 7 столітті до нашої ери. Монети були зроблені зі сплаву золота і срібла. Цей

сплав називався «електра». Через деякий час в грецькому місті Егіна почали чеканити монети, зроблені зі срібла.

Поява першої металевої монети означало те, що людство зробило крок в новий етап розвитку. Цей етап передбачав швидкий розвиток товарно-грошових відносин і розвиток соціальний. Саме наявність чеканки монет в державі відображало її культурний та економічний рівень розвитку. Монета стала своєрідним індикатором розвитку суспільства. Можна було сказати: немає монетного обігу – немає держави. Наприклад, головний факт, який доводить, що в Скіфії з'явився державний лад – монети із зображенням царя Атея.

Зображення правителів на монетах було не випадковим. Це свого роду державне клеймо. Саме зображення правителя свідчило, що монета є законною і справжньою.

Виникнення та розвиток грошей - тривалий еволюційний процес, зумовлений стихійним розвитком товарного виробництва та обміну. З нього випливають наступні висновки:

- гроші за походженням - це товар, але не просто товар, а носій певних суспільних відносин, формування яких зумовило виділення з широкого ряду звичайних товарів одного - грошового;
- як результат тривалого еволюційного розвитку товарного виробництва і ринку гроші самі не можуть бути застиглим, раз і назавжди даним явищем, а повинні постійно розвиватися як по суті, так і за формами існування;
- гроші не можуть бути скасовані чи змінені угодою людей або рішенням держави доти, доки існують адекватні грошам суспільні відносини, так само як і не можуть бути "введені" там, де таких відносин не існує.

Гроші - це загальний еквівалент для всіх інших товарів, тобто вони є засобом вираження вартості товарів. Гроші - специфічний товар.

Гроші виражають затрати суспільно необхідної праці і завдяки цьому забезпечується їх обмінюваність на всі інші товари. Гроші — найрухоміший елемент власності, оскільки за них власник може купити будь-яке інше багатство .

Відомо, що гроші з'явилися як загальний еквівалент з моменту, коли продукти вироблялися спеціально для обміну, тобто коли вони стають товарами, а будь-який товар має дві властивості: споживчу і мінову вартість.

Мінова вартість є формою більш глибокої суті товару — цінності або вартості товару. На сучасному етапі мінова вартість існує у грошовій формі, тобто вартість знаходить свій вираз через гроші

Грошам, на відміну від інших товарів, притаманна абсолютна ліквідність.

Ліквідність визначається як:

- 1) можливість використання певного активу в ролі засобу платежу;
- 2) здатність даного активу зберігати свою номінальну вартість незмінною.

Абсолютна ліквідність - здатність активу негайно обмінюватися на будь-які блага.

Функціональні форми грошей - похідні від грошових функцій, їх логічне продовження. Гроші - найвища ступінь у розвитку економічних відносин. Маючи суттєві відмінності від попередніх структур, функціональні форми грошей певною мірою зберігають і спадковість.

Важливим показником, який характеризує відмінність грошей від інших активів, є їх ліквідність. Ліквідність є ступенем зрілості окремих функціональних форм грошей.

Портфельний підхід до визначення суті грошей є методом аналізу використання грошей.

Сенс портфельного підходу при визначенні структури особистого багатства полягає в оцінці його окремих елементів з позицій ступеня їхньої ліквідності.

Людина в умовах ринкової економіки має можливість зберігати своє багатство в таких формах:

-
- а) гроші;
 - б) цінні папери;
 - в) капітал у матеріально-фізичній формі.

Ліквідність будь-якого виду майна (активу) безпосередньо пов'язана з витратами його обміну на інші види майна.

Майно, витрати обміну якого прирівнюються до нуля, є абсолютно ліквідним.

1. Форми грошей та їх еволюція

В своєму розвитку гроші виступали в двох видах: повноцінні гроші і знаки вартості (замінники повноцінних грошей або неповноцінні гроші).

Повноцінні гроші – гроші, у яких номінальна вартість (позначена на них) відповідає реальній вартості, тобто вартості матеріалу, з якого вони зроблені. До таких грошей відносять металеві гроші (мідні, срібні, золоті монети), які мали різні форми: спочатку штучні, потім – вагові.

Монети більш пізнього розвитку грошового обігу мали встановлені законом відокремлювальні ознаки (зовнішній вигляд, ваговий вміст). Найбільш зручною для обігу виявилася кругла форма монети, лицьова сторона якої називалася аверс, зворотна – реверс і обріз – гурт. З метою запобігання псуванню монети, гурт почали робити нарізним.

Перші монети з'явилися майже двадцять шість століть тому в Стародавньому Китаї і Лідійській державі. В Київській Русі перші карбовані монети датуються IX-X століттям.

Спочатку в обігу знаходилися водночас і златники (монети з золота), і срібники (монети з срібла). До золотого обігу країни перейшли в другій половині XIX ст. Лідером серед них була Великобританія, яка разом із своїми колоніями і домініонами посідала перше місце по видобутку золота. Причинами переходу до металевого обігу і передусім до золотого стали властивості благородного металу, що робить його найбільш придатним для виконання функцій грошей:

1. однорідність за якістю;
-

-
2. подільність і з'єднуваність без втрати властивостей;
 3. портативність (концентрація вартості);
 4. збереженість;
 5. складність видобутку і переробки.

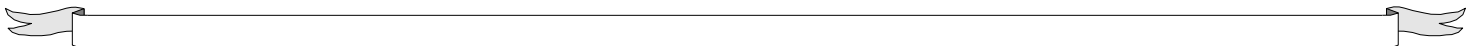
Для повноцінних грошей характерна тривалість знаходження в обігу, що забезпечувалася вільним розміном знаків вартості на золоті монети, вільним карбуванням золотих монет при певному і незмінному золотому вмісті грошової одиниці, вільним переміщенням золота між країнами. Завдяки своїм якостям повноцінні гроші безперешкодно виконували всі свої функції.

Поява знаків вартості при золотому обігу була викликана об'єктивною необхідністю:

1. золотовидобування не встигало за виробництвом товарів і не забезпечувало повну потребу в грошах;
2. золоті гроші високої портативності не могли обслуговувати дрібний за вартістю оборот;
3. золотий обіг не володів властивістю об'єктивної економічної еластичності, тобто не міг швидко розширюватися і звужуватися;
4. золотий стандарт, в цілому, не стимулював виробництво і товарообіг.

Золотий обіг проіснував відносно недовго – до Першої світової війни, коли країни-учасниці для покриття своїх видатків здійснювали емісію знаків вартості. Поступово золото зникло з обігу.

Знаки вартості (замінники повноцінних грошей) - гроші, номінальна вартість яких вище реальної, тобто витраченої на їх виробництво суспільної праці. До них належать:

- 1) металеві знаки вартості – золота монета, що стерлася; білонна монета, тобто дрібна монета, виготовлена з дешевих металів, наприклад міді, алюмінію;
 - 2) паперові знаки вартості, зроблені, як правило, з паперу (розрізняють паперові і кредитні гроші).
-

Паперові гроші – це представники неповноцінних грошей, які з'явилися як замітники золотих монет. Об'єктивна можливість обігу цих грошей зумовлена особливостями функції грошей як засобу обігу, коли гроші є моментальним посередником в русі товарів. В Росії вперше паперові гроші (асигнації) з'явилися у 1769 р. У порівнянні з золотими, такі гроші створювали товаровласникам певні переваги (легше зберігати, зручні при розрахунку за дрібні партії).

Право випуску паперових грошей привласнила собі держава. Різниця між номінальною вартістю випущених грошей і вартістю їх випуску утворює емісійний дохід казни, що є істотним елементом надходжень до державної казни (бюджету).

Отже, сутність паперових грошей полягає в тому, що вони виступають знаками вартості, випускаються державою для покриття бюджетного дефіциту. Зазвичай вони не розмінні на золото і наділені державою примусовим курсом.

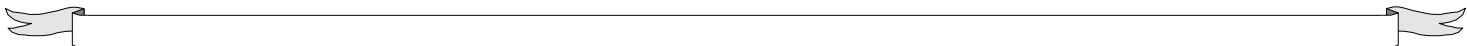
Кредитні гроші виникають з розвитком товарного виробництва, коли купівля-продаж здійснюється з розстрочкою платежу (в кредит). Їх поява пов'язана з функцією грошей як засобу платежу, де гроші виступають зобов'язаннями продавця, які повинні бути погашені у заздалегідь встановлений термін.

Першочергове економічне значення цих грошей – зробити грошовий обіг еластичним, здатним відображати потреби товарообігу в готівкових грошах, економити повноцінні гроші, сприяти розвитку безготівкового обігу.

Кредитні гроші пройшли наступний шлях розвитку: вексель, банкнота, чек, електронні гроші, кредитні картки.

Вексель – письмове безумовне, нічим не обумовлене зобов'язання боржника сплатити певну суму в заздалегідь обговорений термін і у встановленому місці.

Банкнота – кредитні гроші, що випускаються центральним (емісійним) банком країни. Не відміну від векселя, банкнота являє собою безстрокові

боргові зобов'язання продавця і забезпечується гарантією центрального банку, який в більшості країн став державним.

Чек – вид кредитних грошей, ідо виступає як грошовий документ встановленої форми, який містить безумовний наказ власника рахунку в кредитній установі виплатити держателю чека зазначену суму.

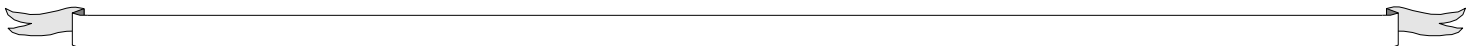
Впровадження ЕОМ в кредитних установах створило умови для появи електронних грошей, які стали електронним еквівалентом готівкових грошей та є їх заміником. Електронні гроші мають ряд особливостей в порівнянні з готівкою:

по-перше, готівку у вигляді електронних грошей, як правило, не можна витратити, якщо ці гроші викрадені або втрачені;

по-друге, після втрати, викрадення або знищення, одразу попередивши про це кредитну установу, можна отримати нові електронні гроші з відновленням первісного балансу;

по-третє, електронні гроші можуть мати обмежений обсяг.

Користування електронними грошима здійснюється за допомогою електронного гаманця – будь-якої пластикової картки, або функції картки, що містить реальну цінність у формі електронних грошей, які власник вніс на рахунок в банку. Банківська пластикова картка – це пластиковий ідентифікаційний засіб, за допомогою якого можна керувати банківським рахунком, тобто здійснювати оплату за товари, послуги та отримувати готівкові кошти. Таким чином, картка – це інструмент безготівкових розрахунків, тому її існування пов'язане з функціонуванням певної платіжної системи.

3. Гроші як гроші і гроші як капітал.

Гроші можуть виконувати роль загального еквівалента у товарному обміні та протистояти у кожному акті купівлі-продажу іншим товарам завдяки тому, що вони, як і всі інші товари, мають вартість.

Розрізняють:

1) вартість грошей як грошей - формується безпосередньо у сфері обігу і набуває форми купівельної спроможності;

2) вартість грошей як капіталу - формується на грошовому ринку під впливом попиту і пропозиції і виступає у формі процента.

Гроші як гроші використовуються переважно для реалізації наявної споживної вартості, тобто їх цільове призначення обмежується посередництвом в обміні.

Гроші як капітал використовуються для забезпечення зростання наявної вартості. Для цього виготовлену вартість потрібно реалізувати, нагромадити та використати так, щоб її не тільки зберегти, а й збільшити. Це можливо лише за умови, що гроші використовуються для формування промислового чи торговельного капіталу або як позичковий капітал. В усіх цих випадках цільове призначення грошей значно розширюється, розвиваються їх нові функціональні форми, зокрема засіб нагромадження і засіб платежу.

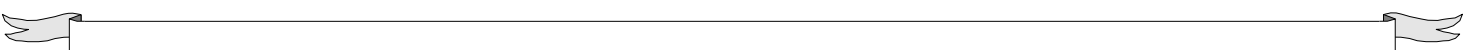
Набуття грошима однієї з форм руху капіталу не означає, що вони перестали використовуватися як гроші.

Функціонуючи як капітал, гроші продовжують виконувати свої традиційні функції міри вартості і засобу обігу, які разом конституюють явище грошей. Тому відмінності між грошима як грошима і грошима як капіталом досить умовні і визначаються переважно призначенням грошей при їх використанні економічними суб'єктами. Гроші є власне грошима насамперед при їх витрачанні на особисте споживання, оскільки забезпечують купівлю товарів та послуг.

Гроші стають капіталом переважно при їх нагромадженні, зберіганні та продажу на грошовому ринку, оскільки це дає власнику грошей додатковий дохід у вигляді процента.

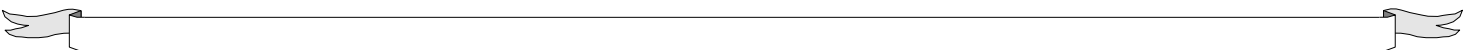
При обслуговуванні виробничого споживання гроші одночасно є власне грошима і капіталом, оскільки сприяють реалізації товару та одержанню прибутку.

IV. Узагальнення матеріалу

Тести для закріплення вивченого матеріалу.

1. Є дві концепції походження грошей:
 - а) проста та повна;
 - б) дискреційна та недискреційна;
 - в) раціоналістична та еволюційна;
 - г) повноцінна та неповноцінна.
2. Сутність грошей, виберіть правильне:
 - а) Гроші – це продукт певної раціональної угоди між людьми,
 - б) гроші-це товар, що виділився стихійно із загальної товарної маси,
 - в) гроші-це загальний товар-еквівалент
 - г) гроші – це засіб обміну
3. З означених нижче тверджень, які характеризують раціоналістичну концепцію, виберіть правильне:
 - а) гроші виникли в результаті певної раціоналістичної угоди між людьми,
 - б) виникнення і розвиток грошей - тривалий еволюційний процес,
 - в) виникнення грошей викликане розвитком товарного виробництва та обміну
4. Необхідною основою, базою існування грошей є:
 - а) фінансові потреби держави
 - б) зовнішньоекономічні зв'язки
 - в) товарне виробництво та обіг товарів
 - г) потреба центрального і комерційного банків.
5. До безпосередніх передумов появи грошей відносяться:
 - а) відкриття золотих родовищ і поява ринків продовольчих товарів
 - б) перехід від натурального господарства до виробництва і обміну товарами і майнове відокремлення виробників товарів
 - в) формування централізованих держав і відкриття золотих родовищ

-
- г) наявність приватної власності на засоби виробництва і поява великих оптових ринків
6. Перші гроші з'явилися у:
- а) Китаї;
 - б) Лідійському царстві;
 - в) Стародавньому Римі.
 - г) Стародавній Греції
7. Гроші мають всезагальну здатність до обміну тому, що:
- а) вони є кристалізацією мінової вартості, всезагальним втіленням багатства й людської праці;
 - б) ринок наперед сприймає їх як загальну цінність, бажану для будь-якого суб'єкта;
 - в) вони виготовлені зі специфічного матеріалу.
 - г) використання грошей зручно для людей
8. Депозитні гроші – це:
- а) різновид банківських грошей;
 - б) простий вексель;
 - в) казначейські зобов'язання;
 - г) готівкові гроші.
9. Дайте вірну відповідь на запитання: що таке “неповноцінні гроші”?
- а) гроші, які знецінюються;
 - б) гроші, що виготовлені не з коштовних металів;
 - в) грошові знаки, які не розмінюються на коштовний метал;
 - г) гроші, що емітуються для фінансування витрат державного бюджету.
-

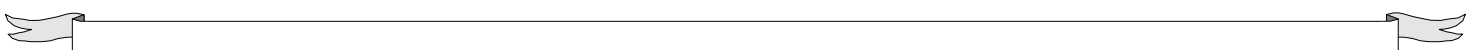

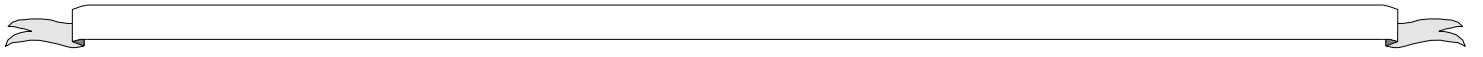
V. Підсумок заняття. Оцінювання студентів.

VI. Домашнє завдання:

Скласти схему «Процес виникнення грошей»

Література: [16], [17], [18], [24], [25], [26], [27], [28], [30].

Надається відповідно до плану із зазначенням пунктів та їх формулюванням.

Укладач: посада, категорія, педагогічне
звання,
підпис ініціали, прізвище

